

зорієнтовані на підрозділи підприємства, що подають інформацію комплексно. Такими підсистемами є паспорти технологічних процесів, що розроблені у НДЛ-14 ДУ “Львівська політехніка”.

На четвертому рівні створюються інформаційні системи виробничого менеджменту, які, завдяки застосуванню комплексної автоматизованої системи розрахунків, визначають оптимальний варіант досягнення маркетингових цілей і узагальнюючі показники, що характеризують підприємство загалом. В межах прогнозних розрахунків основних техніко-економічних показників діяльності виробничих підрозділів результати розрахунку порівнюються із плановими нормативами конкурентоспроможності і надається об’єктивна оцінка реальності поставлених цілей.

На п’ятому рівні результати оптимізаційних розрахунків повинні забезпечити розробку керівництвом підприємства довгострокових цілей.

Система прогнозування на основі оптимізаційних розрахунків дозволяє поєднати і узгодити між собою окремі підсистеми менеджменту і забезпечити їх координацією.

Найважливіше в цьому підході полягає у поєднанні традиційно ізольованих один від одного аспектів управління підприємством з врахуванням їх взаємозв’язку і орієнтації на маркетингові цілі, що сприяє підвищенню ефективності менеджменту.

1. Крикавський Є. *Логістика підприємства: Навч. посібник*. Львів, 1996.

© Н.О. ХИЖНЯКОВА, 2000

Рівненський державний гуманітарний університет

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ У СФЕРІ ПОВОДЖЕННЯ З ТВЕРДИМИ ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ

Дано систематизований опис економіко-правового забезпечення інвестиційного процесу у сфері поводження з твердими побутовими відходами, показано призначення і взаємозв’язок окремих документів. Внесено пропозиції щодо удосконалення економіко-правової регламентації цієї сфери в Україні.

Людська життєдіяльність призводить до постійного утворення матеріальних залишків, що не можуть бути використані за своїм попереднім призначенням. Ці залишки прийнято називати відходами.

Відходи, що утворюються у виробничому процесі, мають назву відходів виробництва. Відходи ж, утворені вже під час споживання виготовленої продукції — виробничого чи побутового характеру, — відходами споживання.

Значну частину відходів побутового споживання становлять тверді відходи — вироби культурно-побутового призначення, що вийшли з ладу, непотрібна тара, упаковка, харчові рештки тощо. Для позначення цієї категорії відходів використовують термін “тверді побутові відходи” (скорочено — ТПВ).

Тверді побутові відходи мають такі характерні особливості:

1. Велика кількість виробників, що прагнуть позбавитися відходів.
2. Наявність ТПВ у місцях праці, відпочинку, побутової діяльності людей, їх розосередженість по території населених пунктів.
3. Низький початковий рівень екологічної небезпеки, котрий, однак, дуже швидко зростає (особливо у теплий період року) у зв'язку з процесами гниття органічних решток, можливістю розвитку хвороботворних мікробів, гризунів, личинок комах тощо.
4. Неоднорідність складу відходів, значний ступінь дисипації (розсіювання) окремих хімічних сполук і елементів у них.

Ці особливості і визначають специфіку поводження з твердими побутовими відходами, тобто сукупності операцій, котрі можна здійснювати стосовно них. Сьогодні можна виділити такі основні варіанти поводження з ТПВ:

1. Захоронення ТПВ на полігонах.
2. Термохімічна обробка (спалювання і піроліз).
3. Біологічна обробка (компостування).
4. Комплексна переробка ТПВ з вилученням цінних компонентів.

Ці варіанти є також і тими основними напрямками, за якими може здійснюватися інвестування у сферу поводження з ТПВ.

Найпростішим технологічно способом поводження з ТПВ є їх вивезення за межі населених пунктів і захоронення на звалищах (полігонах). Тому він є найпоширенішим у багатьох країнах світу, зокрема і в Україні. Здійсненням функцій вивезення і захоронення ТПВ і реалізацією відповідних інвестиційних проектів у нашій державі займаються комунальні автотранспортні підприємства (КАТП), яких нині налічується 56. Їх силами за рік вивозиться на полігони 35-40 млн. м³ ТПВ.

Із способів поводження з ТПВ, відмінних від захоронення на полігонах, перевага надавалася термічному способу, тобто здійснювалося інвестування у будівництво сміттєспалювальних заводів. Сьогодні в Україні функціонують чотири сміттєспалювальних заводи: у Києві, Дніпропетровську, Севастополі і Харкові, на яких встановлено чеське обладнання марки "Дукла". Загалом в Україні спалюванню піддають близько 3,5% утворених за рік ТПВ.

Роздільне збирання та утилізація окремих ресурсно-цінних компонентів відходів нині майже відсутні. Система відбору харчових відходів і використання їх для відгодівлі сільськогосподарських тварин практично зруйнована. Компостування та комплексна переробка ТПВ не розвиваються.

Загалом інвестиційна діяльність у сфері поводження з ТПВ сьогодні характеризується такими основними моментами:

1. Застарілість матеріально-технічної бази КАТП і недостатність інвестиційних ресурсів навіть для простого її відтворення, спричинена наявністю неплатежів населення і організацій за видалення відходів.
2. Наявність негативного впливу звалищ ТПВ на навколишнє природне середовище, переважність існуючих звалищ і потреба в їх реконструкції. Поява практики передачі полігонів ТПВ КАТП іншим організаціям через неспроможність їх утримувати.

3. Поява у деяких містах (Черкаси, Запоріжжя, Львів, Херсон, Харків, Київ тощо) альтернативних автопідприємств — приватних, спільних, іноземних, — що займаються вивезенням ТПВ; необхідність контролю за їх роботою.
4. Наявність лише одного альтернативного методу знешкодження ТПВ — сміттеспалювання. Труднощі з експлуатацією сміттеспалювальних заводів через зношеність і застарілість обладнання, потреба у реконструкції цих заводів.
5. Недовикористання можливостей вилучення біогазу діючих і закритих полігонів ТПВ. Потенційні ресурси біогазу полігонів України становлять близько 10-15 млн. м³/рік, що еквівалентно за енергією 7-10 тис. т/рік умовного палива.
6. Незадовільна ситуація з використанням ресурсно-цінних компонентів відходів, з рециркулюванням тари і пакувальних матеріалів. Водночас — необхідність врегулювання збирання та утилізації окремих матеріалів, зокрема — кольорових металів і нержавіючої сталі.
7. Необхідність інвестування у розвиток інфраструктури санітарної очистки в сільській місцевості.

Отже, наявні проблеми у розвитку галузі санітарної очистки в Україні потребують створення адекватної системи економіко-правового забезпечення поводження з ТПВ.

Економіко-правове забезпечення будь-якого процесу, зокрема й інвестиційних процесів у сфері поводження з ТПВ, покликане чинити організаційно-стабілізуючий вплив на цей процес, підтримуючи його безпечність та ефективність для всіх суб'єктів, що беруть у ньому участь, а також для суспільства загалом.

Економіко-правова регламентація інвестування у сферу поводження з ТПВ має охопити таких два основних положення:

1. Можливості створення чи залучення інвестиційної бази.
2. Гарантії повернення вкладених коштів через стабільність державної економічної політики.

Ці дві основні вимоги успішного здійснення інвестиційного процесу можуть бути задоволені за рахунок залучення:

1. Економічних важелів впливу, що змушуватимуть суб'єктів процесу поводження з ТПВ змінювати свої дії відповідно до зміщення акцентів економічної вигідності.
2. Правових важелів впливу, що мають забезпечити дисциплінарне та організаційне врегулювання.

Економіко-правове забезпечення інвестицій у сферу поводження з ТПВ має являти собою пакет законодавчих та інших нормативно-правових актів, що мають забезпечити врегулювання цього процесу. Сюди входять закони, що регулюють здійснення інвестиційної діяльності та процес поводження з відходами, а також нормативно-технічні, нормативно-економічні та програмні документи, що конкретизують положення законів у даній сфері (див. схему).

Основним документом, що регулює інвестиційні процеси у всіх сферах господарської діяльності, є Закон України “Про інвестиційну діяльність” від 18 вересня 1991 р. Використання іноземних інвестицій регулюється також Законами України “Про іноземні інвестиції” та “Про режим іноземного інвестування”. Інвестиційна діяльність із збирання та утилізації сміття може здійснюватися на умовах надання концесії з використанням норм Закону України “Про концесії”.

Дія законодавчих актів, що регулюють здійснення інвестиційної діяльності, доповнюється нормами законів, що стосуються регламентації поводження з ТПВ. Основою правового регулювання поводження з відходами всіх видів є Закон України “Про відходи” від 5 березня 1998 р. Він визначає, зокрема, суть термінів “відходи” і “поводження з відходами”, включаючи до останнього всі можливі дії над відходами: запобігання утворенню, збирання, перевезення, зберігання, обробку, утилізацію, видалення, знешкодження і захоронення. Згідно із Законом України “Про відходи” тверді побутові відходи є власністю територіальних громад і тому, в межах чинного законодавства і загальнодержавних програм, ними мають насамперед опікуватися місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.

Законодавство, що стосується до твердих побутових відходів, доповнюється також Законами України “Про охорону навколишнього природного середовища” і “Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення”.

Окрім законодавчих актів, інвестування у сферу поводження з ТПВ регулюється також іншими нормативними документами: нормативно-технічними, нормативно-економічними та програмними (див. схему).

Призначенням нормативно-технічних документів є задоволення екологічних та санітарних вимог при прийнятті окремих технічних рішень у сфері поводження з ТПВ. Окремі документи (1-4 за переліком) мають стосунок до всіх видів відходів, включаючи побутові. Решта документів регламентують безпосередньо поводження з ТПВ. Вони побудовані з використанням колишніх загальносоюзних документів, але допрацьовані і затверджені вже в Україні протягом 1995-97рр. Деякі з них мають рекомендаційний характер (наприклад, рекомендовані норми накопичення твердого побутового сміття), інші – обов’язковий. Розробку і доопрацювання нормативно-технічних документів покладено на науково-дослідні інститути: Український науково-дослідний інститут прогресивних технологій у комунальному господарстві (УкркомунНДІ-прогрес), м.Харків, і Науково-дослідний і конструкторсько-технологічний інститут міського господарства (НДКПІ МГ), м.Київ. Узгодження і затвердження документів проводилося Державним комітетом житлово-комунального господарства, а з 1998 р. — Державним комітетом будівництва, архітектури та житлової політики України (Держбудом України).

Нормативно-економічні документи призначені для регламентування окремих економічних показників та оцінки ефективності інвестиційних проектів. Підготовку нормативно-економічної документації веде Державний інститут житлово-комунального господарства Держбуду України, і запропоновані ним розробки стосуються усіх підприємств і організацій житлово-комунального господарства, а не лише підгалузі санітарної очистки. Більшість із запропонованих нормативів у сучасних умовах має рекомендаційний характер. Недоліком наявної бази економічної регламентації вважаємо відсутність сучасних методик встановлення цін на послуги за вивезення і захоронення ТПВ та оцінки економічної ефективності інвестицій у сферу поводження з ТПВ.

ЗАКОНИ:

1. Про інвестиційну діяльність (1991)
2. Про іноземні інвестиції (1992)
3. Про режим іноземного інвестування (1996)
4. Про концесії (1999)
5. Про відходи (1998)
6. Про охорону навколишнього природного середовища (1991)
7. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення (1994)

Нормативно-технічні документи:

1. Порядок ведення реєстру місць видалення відходів (1998)
2. Порядок виявлення та обліку безхазяйних відходів (1998)
3. Порядок розроблення, затвердження і перегляду лімітів на утворення та розміщення відходів (1998)
4. Порядок ведення реєстру об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів (1998)
5. Рекомендовані норми накопичення твердого побутового сміття для населених пунктів України (1995)
6. Правила прибирання та утримання територій населених пунктів України (1995)
7. Рекомендації з організації збирання, транспортування та знешкодження твердого побутового сміття (1996)
8. Типові норми часу на роботи з механічного прибирання та санітарного очищення населених пунктів (1997)
9. Порядок улаштування, утримання та експлуатації полігонів ТПВ (1996)

Нормативно-економічні документи:

1. Інструкція з планування, обліку і калькулювання собівартості робіт (послуг) на підприємствах і в організаціях ЖКГ (1997)
2. Рекомендації щодо розрахунку норми запасів готової продукції, матеріальних запасів, незавершеного виробництва, тари (у днях) на підприємствах і в організаціях ЖКГ (1997)
3. Рекомендації щодо здійснення приватизації майна державних підприємств і організацій ЖКГ (1998)
4. Рекомендації щодо умов оплати праці працівників підприємств ЖКГ (1997)
5. Рекомендації щодо нормування праці в ЖКГ (1997)
6. Рекомендації щодо порядку формування договірних відносин у ЖКГ України (1997)
7. Методика встановлення цін на послуги з вивезення та захоронення ТПВ (1988)
8. Методика оцінки економічної ефективності використання твердих відходів виробництва і споживання (1985)

Програмні документи:

1. Програма використання відходів виробництва і споживання на період до 2005 року (1997)
2. Концепція поводження з твердими побутовими відходами у населених пунктах України (1999-проект)
3. Державна програма поводження з ТПВ (збирання, транспортування, переробка та знешкодження ТПВ) на період до 2010 р. (проект)

Економіко-правове забезпечення інвестиційного процесу у сфері поводження з твердими побутовими відходами

Особливою складовою економіко-правового забезпечення поводження з ТПВ є концептуально-програмні документи, котрі визначають стратегію і тактику розвитку санітарної очистки у населених пунктах України протягом певного періоду часу. Останнім зразком подібного документу є Концепція поводження з побутовими відходами у населених пунктах України, розроблена інститутом УкркомунДІПрогрес на замовлення Держбуду України у поточному році. На базі цієї концепції має бути сформована Державна програма поводження з ТПВ на період до 2010 р., що розвине і частково замінить наявну Програму використання відходів виробництва і споживання на період до 2005 р., затверджену у 1997 р. На місцевому і регіональному рівні можуть

розроблятися свої програмні матеріали відповідно до загальнодержавних програм розвитку сфери поводження з ТПВ.

Хоча у формуванні економіко-правової бази поводження з ТПВ останнім часом помітні позитивні зрушення, однак існує необхідність у внесенні деяких уточнень і доповнень. Наприклад, створення сучасної нормативно-технічної бази поводження з ТПВ передбачає:

1. Перегляд і доопрацювання:

- 1.1. Правил прибирання та утримання територій населених пунктів України.
- 1.2. Інструкції із збирання, вивезення, знешкодження та переробки ТПВ.
- 1.3. Порядку улаштування, утримання та експлуатації полігонів ТПВ.

2. Розробку:

- 2.1. Правил техніки безпеки під час збору, вивезення, депонування та сортування ТПВ.
- 2.2. Наспорту санітарно-технічного стану полігону (порядку його складання).
- 2.3. Рекомендацій з питань формування структури санітарної очистки у населених пунктах України, в т.ч. у сільській місцевості.
- 2.4. Порядку створення єдиної системи екологічного моніторингу природного середовища населених пунктів та полігонів ТПВ.
- 2.5. Правил утримання та експлуатації установок з утилізації і переробки ТПВ.
- 2.6. Стандартів якості на продукцію з ТПВ.

Основою економічного регулювання у сфері поводження з ТПВ має стати розробка і введення в дію пакета документів, що забезпечуватимуть акумулювання та ефективне використання інвестиційних ресурсів, спрямованих на удосконалення системи санітарної очистки, а саме:

- методики розрахунку тарифів за надання послуг санітарної очистки, тобто збирання, вивезення, знешкодження, переробку та захоронення ТПВ;
- порядку створення спеціальних фондів та цільового спрямування одержаних коштів на потреби санітарної очистки;
- механізму відшкодування коштів, необхідних для утилізації тари і упаковки через встановлення мита за ввезення товарів і (або) плати з вітчизняних товаровиробників;
- механізму надання податкових, кредитних та інших пільг підприємствам, що працюють у сфері поводження з ТПВ;
- механізму підтримання платіжної дисципліни у галузі санітарної очистки;
- методики оцінки економічної ефективності інвестицій у сфері поводження з ТПВ;
- порядку обліку, планування і калькулювання витрат у галузі санітарної очистки;
- механізму економічного стимулювання населення до збирання ресурсно-цінних відходів;
- системи штрафних санкцій за порушення законодавчих та інших нормативно-правових актів у сфері поводження з ТПВ.

Ефективне здійснення інвестиційної діяльності у сфері поводження з ТПВ неможливе і без створення сприятливого інвестиційного клімату у державі загалом, зокрема ведення обґрунтованої амортизаційної та податкової політики. Доцільним також є забезпечення державних гарантій захисту інвестицій та запровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності на окремих територіях для реалізації пріоритетних напрямків розвитку сфери поводження з твердими побутовими відходами.